



Mali sokol

// Domen Stanič

Nekega zimskega dne pred nekaj leti sem pomagal pri vodenju društvenega izleta po Škocjanskem zatoku. Med opazovanjem rac in drugih vodnih ptic v sladkovodnem delu rezervata me je starejša udeleženka opozorila na »sokola« v vidnem polju teleskopa. Sredi močvirja je na travi mirno sedel čudovit, zgoraj modrosiv, spodaj rjasto progast samec malega sokola (*Falco columbarius*). Udeleženci so si ga lahko podrobno ogledali, opazovanje te zanimive vrste pa je nedvomno popestrilo društveni terenski dan.

Mali sokol je najmanjši evropski sokol. Drugo slovensko ime »sokolič« ravno tako opozarja na majhno postavo te vrste. Po postavi in obarvanosti nedvomno spominja na katerega od večjih sokolov, le da je bistveno manjši. Samce težko zamenjamo z drugimi vrstami, saj so značilno obarvani. Samice pa so s pretežno rjavo-grahastim telesom manj vpadljive in bolj podobne samicam drugih sokolov.

Golobji sokol – prebivalec severnih dežel

Vrsta je holarktično razširjena, kar pomeni, da poseljuje celine severne poloble. Najdemo jo tako v Evropi kot tudi v Severni Ameriki in Aziji. V Evropi gnez-

di predvsem na severu: v Skandinaviji, severni Rusiji, na Islandiji, Irskem in v Veliki Britaniji. Poznamo vsaj osem različnih podvrst glede na območje njene razširjenosti. V Evropi je najbolj razširjena podvrsta *aesalon*, ki poseljuje območje severne Evrope in zahodne Sibirije. Zanimivo je, da nominotipska podvrsta *columbarius* poseljuje samo Severno Ameriko. Ta oblika je bila v Evropi zabeležena le enkrat, in sicer na Islandiji. Ravno tako je izvor latinskega vrstnega imena ameriški. *Columbarius* iz latinščine lahko prevedemo v »golobji«, kar se veže na ameriško ime »Pigeon Hawk« oz. golobji sokol. Ime naj bi nakazovalo na dejstvo, da je mali sokol v letu podoben golobu.

Ptica resav, barj in travišč

Med gnezditvijo mali sokol naseljuje predvsem odprte površine, kot so tundra, resave, barja in gozdni robovi, kjer je gnezdo na tleh skrito v rastju. V severni Evropi ima rad tudi odprte iglaste in brezove gozdove, kjer zaseda opuščena gnezda vranov, predvsem poljske vrane (*Corvus frugilegus*). Priložnostno lahko gnezdi tudi v duplih žoln in v večjih gnezdilnicah. Kjer so gnezda na drevesih, so ta večkrat v bližini manjših naselij ali vodnih teles.

V Veliki Britaniji denimo mali sokoli gnezditvijo predvsem v resavah na višjih nadmorskih višinah s prevladujočo jesensko vreso (*Calluna vulgaris*). Včasih je vrsta gnezdila tudi v nižinskih predelih, a se je do danes ohranila le v gričevnatem in hribovitem svetu. Tu je našla primeren gnezditveni prostor v resavah, ki jih človek še danes vzdržuje s tisočletno tradicijo. Za preprečevanje zaraščanja teh odprtih območij se lastniki zemljišč redno zatekajo k požiganju rastja. Ta poseg omogoča bujno obnavljanje jesenske vrese in drugega rastlinja, s katerim se hranijo škotski jerebi (*Lagopus lagopus scotica*). Sočasno se ustvarja tudi primeren



3

življenjski prostor za druge ptice, kot so priba (*Vanellus vanellus*), zlata prosenka (*Pluvialis apricaria*), močvirska uharica (*Asio flammeus*), pepelasti lunj (*Circus cyaneus*) in nenazadnje tudi mali sokol. Žalostna plat tega je cilj, s katerim se opravljajo posegi. Največje koristi od kontroliranih požarov imajo lovci, ki lahko računajo na številčne populacije njihovega plena – škotskega jereba. Pri tem pa nastajajo konflikti, ker nekateri lovci nezakonito streljajo tudi na druge ptice, predvsem ujede, s prepričanjem, da jim te plenijo jerebe. Mali sokol je tako kot pepelasti lunj pogosto žrtev zastrupljanja, nezakonitega lova in preganjanja.

Specializirani lovec na male ptice

Malega sokola največkrat opazimo med lovom nad odprtimi območji. Značilen za vrsto je hiter let nizko nad tlemi, s katerim preseneti svoj plen. Rad preži na izpostavljeni točki, kjer opazuje okolico in se nato spusti v hiter in bliskovit lov za manjšimi pticami. V prehrani sokola se skoraj izključno znajdejo ptice, kot so cipe (*Motacillidae*), škrjanci (*Alaudidae*), ščinkavci (*Fringillidae*) in drozgi (*Turdidae*). Raziskave so pokazale, da ponekod kar 90 odstotkov plena sestavljajo travniške cipe (*Anthus pratensis*). Če mu lov s presenečenjem ne uspe, plen zasleduje v zraku. Zaradi izredne hitrosti in spretnosti v zraku mali sokol občasno lovi celo lastovke (*Hirundinidae*), hudournike (*Apodidae*) in pobrežnike (*Charadriiformes*), ki so zelo dobri letalci. Med gnezditvenim obdobjem starši prinašajo svojim mladim predvsem mlade osebkke različnih vrst pevcev. Poleg omenjenega plena ptičjega izvora mali sokol občasno lovi tudi manjše sesalce, kot npr. voluharice, leminge, miši in rovkve. Bolj poredko se znajdejo na njegovem jedilniku še nevretenčarji, kot so kačji pastirji, hrošči in metulji. Ti so dobro zastopani predvsem v prehrani mladih sokolov, ki še niso dovolj spretni za lov ptic.

Zimski gost in pojavljanje v Sloveniji

Mali sokoli severnih populacij so selivci, ki zimo preživijo v zahodni in južni Evropi, severni Afriki ter na Bližnjem vzhodu. Vsi mali sokoli se ne selijo na daljše razdalje. Populacije v Veliki Britaniji in na Irskem so večinoma stalne in osebkki opravijo kvečjemu krajše »višinske selitve«. To pomeni, da se iz gnezdišč, ki ležijo na višji nadmorski višini, premaknejo v nižine in na obale.

Mali sokol je sicer izredno dober letalec, ki lahko preleti velike razdalje nad odprtim morjem. Zaradi tega je selitev manj opazna kot pri drugih vrstah ptic. Z gnezdišč se prvi osebkki odselijo že med avgustom in septembrom. V naše kraje pa prezimujoči osebkki priletijo pozno oktobra in novembra. Zimo preživijo v odprtem, ravninskem svetu, v kulturni krajini, na mokriščih, travnikih in ob morskih obalah. V Sloveniji je mali sokol reden zimski gost, čeprav ne ravno številen. V primernem okolju ga lahko opazujemo skorajda po vsej Sloveniji, ampak vedno v majhnem številu. Najlaže ga bomo videli v hladnih mesecih, v ravninskem svetu, kjer najde tudi pozimi dovolj hrane. Posebej primerna za opazovanje so območja, kjer se zbirajo večje jate manjših ptic, denimo na njivah in travnikih z mejicami. Taka območja v Sloveniji so polja Cerkniškega jezera, Škocjanski zatok, kjer mali sokol zadnja leta redno prezimuje, Ljubljansko barje, predvsem pa zadrževalnik Medvedce in severovzhodni, nižinski del Slovenije.

Če se boste v zimskih mesecih mudili na katerem od omenjenih območij, bodite pozorni na majhnega sokola, ki kot blisk leti nizko nad njivami. S kančkom sreče boste lahko pričra spektakularnemu zračnemu lovu. Majhne ptice bodo prestrašeno letale naokrog, a vi se boste veselili srečanja s sokoličem! ♦

1: Samca malega sokola (*Falco columbarius*) težko zamenjamo za drugo vrsto sokola, saj je precej manjši in značilno modrosiv po hrbtu, perutih in repu, spodnjo stran telesa pa ima rjasto-oranžno.
foto: Roger Wasley

2: Polja Cerkniškega jezera, kjer mali sokol zadnja leta redno prezimuje
foto: Darinka Mladenovič

3: Samice so s pretežno rjavograhastim telesom manj vpadljivo obarvane in bolj podobne samicam drugih predstavnikov sokolov.
foto: Sigmundur Asgeirsson